

VOORWOORD

Waar zijn toch de echte mannen gebleven? In deze *Groniek* vindt u die mannen van weleer in vele soorten! Naakte en geklede mannen, zedelijke heren in de politiek en verleidelijke *boys* uit de reclame, imposante goden-op-sokkels en impotente helden-op-sokken: al deze mannen komen aan bod. Het is hun 'mannelijkheid' die centraal staat in dit themanummer.

Onderzoek naar 'mannelijkheid' is een nog maagdelijk terrein in de geschiedwetenschap. Lang was de verhouding tussen mannen en vrouwen geen onderwerp van discussie. Ieder deed zijn of haar 'plicht', en wat die plicht was, was traditioneel bepaald. Het feminisme aan het eind van de vorige eeuw begon vrouwen te stimuleren om hun eigen plaats in de geschiedenis te veroveren. De onderzoeksters gingen aanvankelijk op zoek naar de 'grote' vrouwen die verborgen waren achter de 'grote' mannen.

Na de Tweede Wereldoorlog volgde een radicalisering. De ontwikkeling van de techniek (de Pil, huishoudelijke apparaten) doorbrak de vanzelfsprekendheid van rolpatronen voor mannen en vrouwen. Waar bovendien de historische belangstelling voor 'marginale groepen' (als homoseksuelen, joden, zwarten of ketters) groeide, plaatste onderzoek naar 'de vrouw' haar al snel in het overheersende slachtofferperspectief. Niet langer stonden de 'grote' vrouwen centraal, maar alle vrouwen. Rolpatronen werden, met name in de jaren zestig, onderzocht vanuit de idee 'de vrouw' te bevrijden van de overheersing van 'de man'. De aandacht richtte zich alleen op vrouwen. De hele geschiedenis ging immers al over mannen, zo was de gedachte. Zo ontstond halverwege de jaren zeventig de richting vrouwengeschiedenis binnen de vrouwenstudies.

Midden jaren tachtig ging het concept 'gender', oorspronkelijk een sociaal-wetenschappelijke term, binnen vrouwenstudies een centrale rol spelen. Men ging inzien dat sekse een maakbare en veranderbare *constructie* was, waarnaar dus ook *historisch* onderzoek te doen was. Hoewel de aandacht eerst nog uitging naar de constructie van vrouwen en vrouwelijkheid, nam men al snel de stap om vanuit het gender-concept ook naar mannen te kijken. 'Mannelijkheid' werd tegenover 'vrouwelijkheid' gesteld en vanuit dat oogpunt bestudeerd. Het begrip verloor in dat onderzoek echter zijn cliché-lading. 'Mannen' blijken toch meer te zijn dan alleen de rationele tegenvoeters of de sociale onderdrukkers van vrouwen. 'Mannelijkheid' kan niet alleen gecontrasteerd worden met 'vrouwelijkheid', maar ook met 'kinderlijkheid' en misschien zelfs met 'homoseksualiteit'. Nu de vanzelfsprekende 'mannelijkheid' ter discussie wordt gesteld, ligt een heel onderzoeksterrein open, dat nog grotendeels geëxploreerd moet worden. Het leek de redactie van *Groniek* een goed idee daar een bijdrage aan te leveren.

In dit thema-nummer zal het gaan om 'mannelijkheid' en 'mannelijkheids-idealen' sinds 1750. Een mooi voorbeeld van de benadering waarin sekse als een constructie gezien wordt, is het artikel van **Kitty de Leeuw**. Zij toont, in een helder overzicht van mannenkleding sinds het einde van de achttiende eeuw, dat het 'mannelijke' uiterlijk historisch bepaald en aan verandering onderhevig is. Bovendien bestonden er tegelijkertijd meerdere idealen van mannelijkheid naast elkaar, zoals in de negentiende eeuw de heer, de dandy en de macho-man.

Geen 'onmannnelijker' man dan een impotente man. Dorelies Kraakman laat zien dat de impotentie van mannen in de Franse, erotische literatuur een verbeelding is van een historische crisis. Zij maakt een vergelijking tussen de erotica uit de late achttiende en begin negentiende eeuw en de twintigste-eeuwse film. Henk te Velde gaat in op de politieke connotaties van 'mannelijkheid' in het Nederlandse publieke debat van het *fin-de siècle*. 'Mannelijkheid' ontwikkelde zich van de tegenhanger van kinderlijkheid en onvolwassenheid die zij rond 1870 nog was, tot de tegenhanger van slapheid, weekheid en verwijfdeheid (rond de eeuwwisseling).

In de beide laatste artikelen staat het mannelijk lichaam centraal. Eric Moormann gaat in op de fascinatie van Winckelmann, de grondlegger van de kunstgeschiedenis, voor Griekse en Romeinse ver(stand)beelding van mannelijk naakt. Hij meent echter dat het Winckelmann tekort doet diens studies voornamelijk uit het oogpunt van zijn homoseksualiteit te beschouwen. Eric de Kuiper wendt de blik naar de verbeelding van het mannelijk lichaam in de hedendaagse reclame, waarin het naakt voor het eerst zonder legitimerende (politieke) gedachte getoond wordt. In de reclame wordt gespeeld met het taboe op homoerotiek, dat niet op het vrouwelijke maar wel op het mannelijke lichaam rust.

Het thema-gedeelte wordt afgesloten met een interview. Marc Thissen sprak met Anita van Dissel en Astrid Dijkman over de integratie van vrouwen in het Nederlandse leger. Zullen de marva's en milva's dit laatste mannenbolwerk slechten?

Het Supplement opent met een verrassend interview met Helena Augusta. In een fraai staaltje van 'empathische geschiedschrijving' laat René van der Werf zien hoe de moeder van Constantijn de Grote haar haast 'mannelijke' zucht naar macht op briljante wijze wist te bevredigen, onder meer door slim gebruik te maken van haar 'vrouwelijke' schoonheid.

In een artikel over wat hij prozaïsch als 'archiefsselectieproblematiek' aanduidt, gaat A.H. Huussen vervolgens op ongewoon felle toon in op de gevaren van papiervernietigers. Voorts plaatsen Baudet en Blaauw enige kanttekeningen bij een onlangs in *Groniek* verschenen artikel van Grémaux en De Vries over de Bosnische historiografie. M.E.H.N. Mout vertelt in haar bijdrage aan onze serie 'Klassiekers' welke deeltjes uit de *Harper-Torch*-serie haar fascinatie voor de Renaissance wekten.

Aan het eind van dit nummer vindt u een flink aantal boekbesprekingen, waarin - om ons tot het thema 'mannelijkheid' te beperken - onder meer wordt ingegaan op de historiografie van homo-studies, op Hollandse schutters en Joegoslavische *snipers*, en op de mannelijke en vrouwelijke aspecten van het landschap.

De redactie

Rectificatie: de titel boven Janny de Jongs bijdrage aan het vorige Supplement had uiteraard 'Japans occidentalisme' en niet 'Japans oriëntalisme' moeten zijn. Onze excuses daarvoor.

Tot ver in de achttiende eeuw pronkte de heer uit de elite met kleurrijke, fraai versierde kleding. *De hertog van Bourgondië*, gravure van R. Bonnart, circa 1695. Uit: J. Laver, *Costume & fashion* (Toledo 1988) 117.